

Egy megoldásra váró banki marketingprobléma: a felsőoktatás finanszírozása

Ha áttekintjük a hazai bankvilág viszonyát a legszélesebb értelemben vett marketingmunkához, és a banki menedzsment szakmai mozgását is elkezdjük ezzel párhuzamosan elemezni, rövidesen arra a megállapításra juthatunk, hogy szakmai tekintetben a magyarországi bankok túlnyomó többsége megfelel a nemzetgazdaság talán leglátványosabban fejlődő húzóágazata iránti követelményeknek. Legalábbis jó ritmusban közelít a következő nagy történelmi eseményhez, a bankprivatizációhoz. Addig azonban sürgős feladatok várnak megoldásra, többek között a bankok és a humán szféra ellentmondásos viszonyában is, ahol túl kell lépni a válságmegoldásán. Példának most egy időszerű banki marketingproblémát említünk, a hallgatói kölcsönök ügyét, mint a felsőoktatás új finanszírozási forrását.

A „4x4” című lap 1995. november 9-i számában szó szerint így jelent meg a riport és a riportalany párbeszéde a felsőoktatási tandíjrendeletéről:

„– A tandíj bevezetéséről az SZDSZ korábban azt mondta, hogy csak megfelelő hitelrendszer megteremtése után vezet be...

– Az előző kormány is ezt mondta, de nem lehetett a dolgot megcsinálni.

– Az OTP végül is jelentkezett.

– De az nem igazi hitel, hiszen csak azoknak ad hitelt, akik előzőleg különböző előtakarékossági számlákat nyitottak náluk... A hitelrendszer kialakításához a kormánynak garanciákat kellett volna adnia a bankok számára, ami milliárdokat jelentene. Ha belegondolunk abba, hogy ki tudná igénybe venni ezt a hitelt, arra számíthatva, hogy friss diplomásként, az inflációt figyelembevevő kamatok mellett kell majd törlesztenie, akkor kiderül, hogy azok, akik amúgy sem igazán szorulnak rá...”

A pillanatnyi magyar banki hitelrendszer 22-es csapdája: hitelt csak az kap, akinek eleve másfélszer annyi pénze van a bankban, neki viszont nem kell a hitel, főleg ekkora „büntetőkamatokkal”. Ha most elő vesszük az

OTP szórólapját a kötelező felsőoktatási tandíj banki „meghitelezéséről”, a feltételek között valóban könnyen megtaláljuk a neuralgikus pontokat. Van azonban valaki, banki szakértő, mégpedig László Ágnes, aki már 1993-ban komoly elemzést végzett erről a jól körülhatárolható, speciális problémáról amely, mint az állatorvosi tankönyv lova, feltárja hitelrendszerünk összes feltehető betegségét. Mielőtt átadnánk neki, mint pillanatnyilag talán legilletékesebbnek a szót, egyrészt bemutatjuk, másrészt bőven idézünk kis könyvéből, amely a Budapest Bank tanulmányok sorozatában jelent meg két éve. Címe: Üzlet és humán szféra? A minket érdeklő fejezetcím pedig: A felsőoktatás új finanszírozási forrása – hallgatói kölcsönök. Nemzetközi tapasztalatok, hazai elképzelések.

Nos, szerzőnk közgazdász, a Budapest Bank Stratégiai Igazgatósága Gazdasági elemzések főosztályának főmunkatársa. 1993-ban a minket most érintő banki – és marketing! – problémáról ezt írta:

„A felsőoktatás iránti igények emelkedésével a kormányzati kiadások növekedése nem tudott lépést tartani. Az 1980-as években a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt csökkent az egy hallgatóra jutó kiadások összege és aránya. Ugyanakkor a színvonal és hozzáférhetőség megőrzésének igénye hatékonyabban gazdálkodó és több külső forrásra építő felsőoktatási intézményt követelt. A legkézenfekvőbb pótlólagos forrást a hallgatóknak a költségek fedezésébe történő közvetlen bevonása jelenti, mely gyakran politikai nehézségekkel jár, és megnehezíti a képzésben való részvételt. Sok ország által alkalmazott megoldás a hitelyújtás, amely mindaddig késlelteti a tandíj fizetését, amíg a hallgató tanul és keresni nem kezd.

A kölcsönprogramok fő célja – a segélyekkel (ösztöndíjakkal) ellentétben –, hogy a hallgatóktól igényelje a költségekhez való hozzájárulást jövőbeni jövedelmük terhére.

Bár a legtöbb tanulmány optimista a hallgatói kölcsönök, mint költség fed-

A magyar banki
hitelrendszer 22-es
csapdája:
hitelt csak az kap,
akinek eleve másfélszer
annyi pénze van a
bankban,
neki viszont nem kell a
hitel.

zõ eszközök, hatásságát illetően, csak nagyon kevés elemzi és értékeli azok pénzügyi vonatkozásait. Több, mint 50 országban alkalmazzák a diákkölcsönök valamely formáját. 20 program működik Latin-Amerikában és a Karib világban, 8 Ázsiában, 11 Afrikában és 14 az iparilag fejlett országokban. Többségükben hagyományos jelzálog típusú kölcsönök. (A visszafizetés hosszú idő alatt történik, s rendszerint a havi fix visszafizetési összeg a kamatlábtól és a visszafizetési periódus maximális hosszától függ.)

Ausztráliában, Ghánában és Svédországban jövedelemtől függő visszafizetési mechanizmust alkalmaznak, ahol is az egyetemet, főiskolát végzettek éves jövedelmük meghatározott, fix százalékát fordítják a hitel visszafizetésére, ami az alacsony jövedelmű réteg számára kedvezőbb.

A programokat általában autonóm kölcsönintézetek bonyolítják le, amelyeket egyszer tőkésítenek, és azt várják tőlük, hogy finanszírozzák magukat a korábbi hitelek visszafizetéseinek keresztül. Ez azonban ritkán valósul meg, mivel a diákkölcsönök általában erősen támogatottak, és rendszerint a kölcsönadó ügynökségek veszteségesek. Előnyük abban áll, hogy a kormány politikájával összhangban hitelekkel bizonyos csoportokat jobban megcélozhatnak. A diákkölcsönök a másik ismert intézői és kezelői az állami vagy magántulajdonú kereskedelmi bankok. (Közülük néhány a teljes programot menedzseli, más részük csak az e célú források gyűjtésére vállalkozik.)

A bankok rendszerint sokkal hatékonyabban menedzselik a hallgatói kölcsönöket, mint az autonóm testületek, mivel:

- a kormány rendszerint nem tudja előteremteni a szükséges indulótőkét, és létrehozni a költséges adminisztratív apparátust;
- a magánszektor hatékonysága csökkenheti a program költségeit.

A kormány rendszerint garantálja a kölcsönt részben vagy teljes egészében, ha a kölcsönnyújtó kereskedelmi bank. Az Egyesült Államokban magánbankok teljesítik a kifizetéseket és gyűjtik be a törlesztéseket, miközben a kormány garantálja és támogatja ezeket a hiteleket. Egyes országokban állami garancia és támogatás nélkül is elkezdte a hallgatói kölcsönök nyújtását néhány magánbank. Hitelt azonban csak a hitelképeseknek (nem a szegényebbeknek) adnak, elsősorban a pénzügytan és orvostudomány hallgatóinak, mivel ezek a területek gyorsabb és biztonságosabb megtérülést ígérnek.

A harmadik figyelemre méltó megközelítés, amely a kormány létező jövedelemadózási rendszerét használja a kölcsönök visszafizetésének eszközeként. Ausztráliában az egyetemet, főiskolát végzettek – jövedelmüktől függően – 2, 3 vagy 4%-kal magasabb jövedelemadót fizetnek. Ghánában a társadalombiztosítási járulékokat használják fel a diákkölcsön törlesztésére, ugyanis a teljes

”
Hitelt csak a
hitelképeseknek adnak,
elsősorban a pénzügytan
és orvostudomány
hallgatóinak, mivel ezek a
területek gyorsabb és
biztonságosabb
megtérülést ígérnek.
”

visszafizetéseket a megfelelő kormánytestület költségvetésébe utalják, új adminisztratív szervezet létrehozása nélkül.

Konceptcionális eltérés lehet aközött, hogy a hitel visszafizetése adózási, vagy bankrendszeren keresztül történik-e, az előbbi minden esetre lényegesen hatékonyabb mind a szükséges pénzeszközök biztosítása, mind az adminisztratív költségek csökkentése szempontjából.

Az oktatási költséget önmagában – vagy a megélhetési költségekkel együtt – finanszírozó kölcsönök rendszerint akkor kerülnek bevezetésre,

amikor a szabad és magas tandíjú magánintézetek teret nyernek a felsőoktatásban.

Míg az iparilag fejlett országokban az átlagos éves tandíjkölcsön 1000 és 5000 dollár közötti összeg, és az összes hallgató 20-80 százaléka veszi igénybe, addig a fejlődő országokban – a tengerentúli tanulást támogató hitelek kivételével – sokkal alacsonyabb, rendszerint 500 dollár alatt van és a hallgatók alig 10 százaléka részesedik belőle.

A hallgatói hitelek akkor támogatottak, ha kamatlábuk a piaci kamatláb alatt van, illetve ha a fogyasztói hitelek kamatlábjával megegyező, mivel az oktatásban történő beruházások, természetükből adódóan kockázatosabbak a hagyományos fogyasztói hiteleknél. Ez utóbbi rejtett kamattámogatásnak tekinthetjük, amely kifejezhető az eredeti kölcsön százalékában, és úgy közelíthető, mint a hallgatói visszafizetések és a kölcsönkifizetések jelenértékének a hányadosa.

Valamennyi hallgatói hitel támogatott, ennek mértéke 13-tól 93%-ig terjed. Az összes hallgatói kölcsönprogram felében a támogatottság meghaladja a kölcsön 50%-át. Ez azt mutatja, hogy a kölcsön reálértékének kevesebb mint a fele térül meg, ha valamennyi hallgató idejében teljesíti kötelezettségeit. A támogatottság önmagában nem tükrözi a kormány számára a hallgatói kölcsönprogram teljes költségét. **Jelentős költséget képviselhet még a nem teljesítés és az adócsalás.**

...Az egyik központi elméleti és gyakorlati racionalitása e hallgatói programoknak az, hogy kiszélesíti a felsőoktatás rendelkezésére álló forrásokat. Azonban, mint ahogy már említettük, a legtöbb kölcsönt nem a tandíj fedezésére használják, hanem arra, hogy korlátozzák a kormányzati kiadásokat a hallgatók megélhetési költségei vonatkozásában. Miután a tandíj és egyéb hallgatói díjak nem képviselnek jelentős arányt a felsőoktatás költségeinek fedezésében, és miután a kölcsönök megtérülési rátája önmagában is alacsony, a hallgatói kölcsönök csak marginális szerepet játszanak a felsőoktatás forrásainak bővítésében. Csak jelentékeny tandíj-színvonal emelés illetve az ezt fedező kölcsön esetén van mód a források bővítésére.

Egy radikálisabb megközelítés az, amely az egyetemet és főiskolát végzettek megadóztatásával számol a

hallgatóknak nyújtott kölcsönök, illetve ezen keresztül a felsőoktatás forrásául.

A mögötte meghúzódó elmélet őszinte. A felsőoktatás támogatásával a kormány beruházást eszközöl az emberi tőkébe, amelynek jövőbeni hozamát elsősorban a felsőoktatásban részesülők aratják le magasabb jövedelmek formájában.

Bár empirikus munkák hiányoznak arra vonatkozóan, hogy a hallgatói kölcsönök mennyiben érintik a felsőoktatáshoz való hozzáférhetőséget, az azonban biztos, hogy a hallgatók bevonása a költségekhez való hozzájárulásba távol fog tartani bizonyos csoportokat. Ez azonban nem szükségszerűen sérti a jogosság elvét. A hozzáférhetőségben a magasabb jövedelmű csoportok mindig és mindenhol kedvezőbb pozícióban vannak. Jobb általános és középiskolába járatják gyerekeiket, és megengedhetik maguknak, hogy utódaik hosszabb ideig ne dolgozzanak.

A tandíj bevezetése, illetve felemelése csökkenteni fogja az alacsonyabb jövedelmű csoportok hozzáférhetőségét, de ésszerűbbé teszi a felsőoktatás forrásfelhasználását, és lehetőséget nyújt a kormányoknak ahhoz, hogy a felszabaduló forrásokat segély vagy ösztöndíj formájában a szegényeknek juttassa. Ugyanakkor azonban a hallgatói kölcsönprogramok drága vállalkozások lehetnek, amelyek nem szükségszerűen vezetnek a felsőoktatás költségeihez történő jelentős hozzájáruláshoz.

23 diákkölcsön program elemzése azt mutatja, hogy az eredeti kölcsön értékének csak kis részét fizetik vissza a hallgatók. A támogatások, a magas vissza nem fizetési ráta és az adminisztratív költségek nagy aránya jelentősen erodálja a törlesztések értékét. Néhol a diákkölcsön programról bebizonyosodott, hogy ugyanolyan drága, mint a közvetlen segély. A legtöbb kölcsönprogramot át lehet alakítani úgy, hogy költséghatékonyabb megoldást nyújtson pozitív reálkamatlábakat alkalmazva, illetve olyan visszafizetési tervet készítve, amely a valószínűsíthető kereseti lehetőségekre épül. A kormányok megvizsgálhatják a felsőoktatással kapcsolatos költségek fedezésének alternatív megoldási eszközeit, mint például a képzési adót. Ez magasabb jövedelemadó kulcsot jelent az állam által támogatott felsőoktatás hasznélvezőinek, megőrizve azt az elvet, amit a kölcsönök is magukban foglalnak, miszerint az oktatásért való fizetés a jövőbeni jövedelmet terheli. Egy hatékony jövedelemadózási rendszer részeként a képzési adó sokkal nagyobb bevételi forrást jelent, mint a hagyományos kölcsönprogram.

Az emberi tőkébe történő beruházások kockázatosak – természetükből adódóan. Nem eredményezhetnek érzelhető, kézzel fogható „anyagi” javakat, amelyek egyúttal a hitel fedezetül szolgálhatnak. Egyesek nem fejezik be tanulmányaikat, mások nem találnak

munkahelyet a képzés után. Ez azonban az egyes hallgatók és nem a kölcsönt nyújtók kockázata. Az utóbbiak kockázata abban áll, hogy a hallgatói kölcsönök közép és hosszú futamidejűek, miközben sok ország – főként a magas inflációs rátájú gazdaságok –, nem rendelkeznek a hosszú távú forrásokkal és a hosszú futamidejű adósságok piacaival.

Végezetül: általában a diákkölcsön hitelek nem vonzó a bankok számára, hiszen kis ügyletek, amelyek magas adminisztratív igényűek és költségesek. Mindezeket figyelembe véve a kormányok rendszerint garantálják ezeket a hiteleket. Azonban ezek a körülmények nem adnak magyarázatot arra, hogy a kormányok miért támogatják a piacnál alacsonyabb kamatlábbal, különösképpen akkor, amikor megpróbálják a felsőoktatás költségeit a hallgatókra hárítani. Ezeknek a támogatásoknak, kedvezményeknek azonban rendszerint nem a szegények a hasznélvezői.

A nemzetközi tapasztalatok ellenére Magyarországon a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Pénzügyminisztérium elkötelezettnek tűnik a tandíj-kötelezettséggel egyidejűleg bevezetni szándékozott hallgatói hitelrendszer mellett.

Álláspontjuk szerint a felsőoktatás fejlesztési elképzeléseit a központi költségvetés lehetőségeivel és a hazai jövedelemviszonyok várható alakulásával összevető elemzések azt valószínűsítik, hogy a felsőoktatás működési költségein belül a tandíj aránya 8% körül lenne reális, amelyet fokozatosan lehetne elérni. A tandíj konkrét nagyságát a felsőoktatási törvényben meghatározott maximum (a költségvetési törvényben az adott évben egy hallgatóra meghatározott hallgatói támogatási összege) értékén belül a felsőoktatási intézmény állapíthatja meg. A tandíj bevezetéséhez rendkívül fontos, hogy a hallgatói támogatás elemei megvalósuljanak. Ezek:

- a hallgatói alap létrehozása;
- a hallgatói hitelrendszer létrehozása;
- a felsőoktatási hallgatók utáni családi pótlék bevezetése;
- a hallgatói jövedelmek adóztatásának megszüntetése.

Az esti, a levelező és a távoktatásban résztvevők – az intézmény által meghatározott – a tandíjat fizetnek; ennek részbeni kompenzálására, a tandíjuk adóalap-csökkentő kedvezményét lenne célszerű biztosítani.

A hallgatói alap célja, hogy elősegítse a felsőoktatási hallgatók szociális esélyegyenlőségét, és ösztönözze a kiemelkedő tanulmányi munkát. Forrásai mindazon összegek, amelyek az eddigi költségvetésben pénzbene, vagy természetbeni hallgatói támogatást szolgáltak: hallgatókra megállapított kvó-

„
Általában a diákkölcsön hitelek nem vonzó a bankok számára, hiszen kis ügyletek, amelyek magas adminisztratív igényűek és költségesek.
”

ta szerinti, a normatív tankönyv és a kollégiumok működtetésére szolgáló tárgyevi támogatások együttes összege. (A kollégiumi ellátás önköltségessé válna.) Az alapnak forrása lehet továbbá: adóátengedések, támogatási program összegek, hazai és külföldi jogi vagy magánszemélyek hozzájárulásai. (Az adóátengedés itt olyan önkéntes személyi jövedelemadó-többletet jelent, amelyet a diplomával rendelkező adózók adhatnak az alapba.)

Az alap felhasználása történhet:

- egyéni ösztöndíjakra;
- szociális és egyéb célú támogatásokra és ösztönzésre;
- kollégium működtetésére, a hallgatók lakhatási költségeihez történő hozzájárulásra;
- az alap pénzügyi intézetekkel kötött, hallgatói hitelrendszerrel összefüggő szerződéseinek finanszírozására, valamint az alap egyes működési kiadásra.

Az alap elosztását kuratórium végzi, amelynek elnöke a művelődési és közoktatási miniszter, tagjai pedig a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Pénzügyminisztérium, a Felsőoktatási Bizottság képviselői, továbbá a hallgatói önkormányzatok delegáltjai. A hallgatói alapot, mint nem elkülönített állami pénzalapot javasolják a kormánynak létrehozni.

A tandíj bevezetésének ellensúlyozása szükségessé teszi a hallgatói hitelfelvételi lehetőség megteremtését. Egy hosszú távú hitelrendszer megvalósítása – a szaktárcák megítélése szerint – mindaddig irreális, amíg az infláció kétszámjegyű, s 10% infláció alatt sem oldható meg je-

lents állami kamat átvállalás nélkül. Realitása van egy előtakarékosra épülő középtávú hallgatói hitelrendszer megvalósításának, amelynek lényege: ötéves előtakarékoság, amely egyrészt kedvező kamatozású (és forrásadóval nem terhelt), másrészt a megtakarított összeg felvétele mellett egy jelentősebb összegű hitel folyósítást tenné lehetővé. A tervezett hitelnyújtáshoz nem szükséges állami támogatás, ugyanakkor szükség lenne egy garanciaalapra, vagy állami garancia vállalásra.

Az előzetes számítások szerint az 5 éves (havi 2-3000 forintos) megtakarítás lehetővé tenné a tanulmányi idő alatt mintegy évi 20-30 ezer forintos megtakarítást, illetve hitelfelvételt. A felvett hitelt két év türelmi idő után öt év alatt kb. havi 2-3000 forintos törlesztéssel kellene visszafizetni.

A hallgatói hitel célját a bevezetés időszakában célszerű csak a tandíjfizetésre korlátozni, és az államilag elismert felsőoktatási intézmények hallgatói részére nyújtani, beértve a nappali, az esti és levelező tagozatokat, valamint a posztgraduális képzést. (A bevezetés időszakában elfogadható a rövidebb előtakarékoskodás is, azzal arányos kölcsön felvehetőséggel.)

A hitelnyújtás az arra vállalkozó bankoknak jelentős kockázattal jár a hosszú futamidő, valamint a visszafizetés esetleges problémái miatt. A megoldásra a következő alternatíva kínálkozik: garanciaalap létrehozása, vagy állami garancia vállalása. (A garanciaalap összege – amelyet 2-3 év alatt kellene létrehozni – mintegy 6-800 millió forint lenne.)

☞ E. L.

A MARKETING CENTRUM

Országos Piackutató Intézet

LEGGYAKRABBAN ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREI

MENNYISÉGI VIZSGÁLATOK

Primer adatfelvétel

SZEMÉLYES MEGKÉRDEZÉS

(face to face interjú, telefoninterjú) A kérdőíves megkérdezés lehet egyedi és többmegbízós (ún. omnibusz) kérdezés, amelyet intézetünk havonta indít

ÍRÁSBELI MEGKÉRDEZÉS

(speciális esetekben, amikor a visszaérkezési arány a megkérdezett nyeresi lehetőségének, jutalmainak biztosításával megfelelő szintre emelhető).

Szekunder adatgyűjtés

MINŐSÉGI VIZSGÁLATOK

Focus group-interjúk

Szakértői mélyinterjúk

Delphi-módszer

IPA-analízis

Matematikai, statisztikai módszerek